

УДК 378.147.886

Шаров С.В.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: СТАН І НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. У сучасній вищій освіті спостерігається процес поступового переходу від передачі студентам інформації в готовому вигляді до самостійного оволодіння необхідними знаннями, вміннями та навичками під керівництвом викладача. Окремі дослідники в якості нової мети освіти вважають формування таких якостей мислення, пам'яті та уваги, які дозволяють студенту самостійно засвоювати інформацію, що постійно оновлюється, розвивати здібності та вміння, які забезпечать йому не відставати від науково-технічного прогресу та інформаційних процесів тощо [5, с. 70]. Цю мету можна вирішити за допомогою активного впровадження в навчальний процес вищої школи самостійної навчальної діяльності студентів (СНДС). Проте для ефективного здійснення СНДС повинна бути методично організована. Практика доводить, що без належної організації самостійна робота може перетворитися на заняття, на яких складаються навчальні заборгованості або вирішуються задачі, що відповідають навчальному мінімуму.

Мета статті полягає у висвітленні сучасного стану вирішення проблеми організації самостійної навчальної діяльності студентів у вищих навчальних закладах.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз стану організації самостійної навчальної діяльності студентів першого курсу показав, що 53,3 % студентів незадоволені власною самостійною навчальною діяльністю. Для удосконалення навчального процесу студенти висунули наступні пропозиції (відсотки подані від загальної кількості респондентів): впровадити в навчальний процес методи навчання, що викликають інтерес до здійснення самостійної навчальної діяльності (80 %); ввести додаткові заохочення виконання самостійної роботи у вигляді додаткових балів (73,3 %); забезпечити самостійну навчальну діяльність студентів необхідною навчально-методичною літературою (60 %); чітко визначати мотиви самостійної навчальної діяльності (55,6 %). Отримані дані дозволяють зробити висновок, що окремі пропозиції студентів пов'язані з їх адаптацією до навчання у вищому навчальному закладі, адже в середній школі самостійній навчальній діяльності приділялося значно менше уваги.

Аналіз успішності студентів на першому курсі свідчить про те, що на початку навчання у педагогічному університеті більшості студентів важко пристосуватися до навчального процесу. В той же час, на успішність виконання самостійної навчальної діяльності, на думку студентів, впливає сформованість волевих якостей особистості (68,9 %) та демократичне відношення викладача до студентів (91,1 %). Тому для студентів перших курсів необхідно, на нашу думку, значну увагу приділяти їх адаптації до навчання у педагогічному університеті, що передбачає, передусім, організацію систематичного поточного контролю знань та врахування навчальних вмінь студентів. Забезпечення цих умов позначиться на якості

виконання студентами завдань до самостійної роботи, що в свою чергу призведе до підвищення якості навчання в цілому.

Слід зазначити, що більшість вищих навчальних закладів займається проблемою організації самостійної роботи студентів в різних напрямках, а саме: розробляються робочі програми з дисципліни, створюються методичні рекомендації для самостійної роботи студентів, складаються завдання для контролю та самоконтролю знань, здійснюється контроль за виконанням самостійної роботи студентів та ін. Разом з тим, організація СНДС дещо гальмується за рахунок відсутності відповідної нормативної бази, недосконалості методик її організації, значних часових і матеріальних затрат тощо. Дослідники виділяють дві великі групи факторів, що негативно впливають на ефективність організації самостійної навчальної діяльності студентів. До першої групи належать фактори, що стосуються самих студентів. До них відносять несформованість у студентів знань та вмінь самостійної навчальної діяльності, відсутність внутрішньої мотивації на здійснення цього виду діяльності, неадекватна самооцінка стосовно своїх навчальних вмінь, брак волі та наполегливості тощо [2, с. 13]. Інша група включає в себе фактори, що залежать від деканатів, кафедр, викладачів та пов'язана з організацією самостійної роботи. До них входять часткова або повна відсутність індивідуально-орієнтованого підходу до студентів, брак необхідних навчальних посібників з диференційованими завданням, відсутність матеріально-побутових умов тощо [8, с. 9].

Проблему ефективної самостійної навчальної діяльності студентів та її організацію умовно можна поділити на три компоненти: мотиваційний, організаційний та операційний. Безсумнівним є той факт, що без мотивації будь-які навчальні дії викладача не будуть достатньо ефективними. Ми поділяємо думку О.О. Вербицького, який вважає, що характерним напрямком підвищення ефективності самостійної роботи та

навчання взагалі є створення таких психолого-педагогічних умов, в яких студент може зайняти активну особистісну позицію та в найбільш повній мірі розкритися як суб'єкт навчальної діяльності [3, с. 45]. Для розв'язання означених завдань дослідники пропонують використовувати особистісно-орієнтований підхід, який застосовується в різних аспектах, а саме: для розвитку індивідуальності особистості; для підвищення ефективності навчально-виховного процесу; для розвитку пізнавальної активності та самостійності студентів тощо [7; 8].

Слід зауважити, що рівень позитивної мотивації на самостійну навчальну діяльність значною мірою залежить від причин вступу до вищого навчального закладу та співвідноситься з уявленнями студента про майбутню професію. Якщо студент впевнений у важливості та значущості обраної професії для себе та вважає її гідною для суспільства, це, безумовно, впливає на якість його навчання. І навпаки, чим менше знає студент про обрану професію або не бачить сенсу у вивченні конкретних дисциплін, тим менш позитивним є його відношення до навчальної діяльності [4, с. 182; 1, с. 159]. Згідно проведеного нами анкетування студентів першого курсу, високий коефіцієнт значущості отримали наступні внутрішні професійні мотиви: частий контакт з людьми (0,86), потреба постійної творчості (0,58), можливість самовдосконалення (0,64), відповідність здібностям студента (0,71), відповідність характеру студента (0,64) та зовнішні професійно-значущі мотиви: можливість досягти соціального визнання та пошани (0,79), обрана професія є найважливішою серед інших професій (0,71). Слід зауважити, що такі професійні мотиви як “великий робочий день”, “велика заробітна плата”, “професія викликає перевтомлення” отримали низький коефіцієнт значущості, оскільки практично однакова кількість студентів обрала протилежні варіанти. Отримані дані дозволяють зробити

висновок про домінуючу роль внутрішніх мотивів над зовнішніми при вступі студентів до вищого педагогічного навчального закладу.

Не менш важливим в організації самостійної навчальної діяльності студентів є операційний компонент. Анкетування студентів першого курсу показало, що більшість студентів не вміють працювати самостійно, внаслідок чого вчасно не можуть виконати навчальне навантаження.

Стосовно організаційного компоненту планування самостійної роботи студентів потрібно передбачити вирішення наступних важливих питань:

- збільшення коефіцієнта цієї роботи в загальній системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя;
- ознайомлення першокурсників з особливостями організації навчального процесу в педагогічному університеті;
- оволодіння уміннями оптимальної організації самоосвіти та її здійснення (в межах часу, що відводиться) в різних видах навчально-практичної діяльності;
- допомога студентам в ефективній організації самоосвіти (з боку викладачів, кафедр, деканату) [6, с. 32].

Як вважав І.Л. Наумченко, головне при вирішенні цих питань полягає у виключенні непродуктивної витрати особистого та навчального часу студента. Для вирішення цієї проблеми дослідники пропонують проводити аналіз використання студентами свого вільного часу, що відкриває можливість для надання їм допомоги у розумній організації дозвілля. Так, І.М. Шимко на основі узагальнених даних по використанню студентами загального фонду часу, що знаходиться у їх розпорядженні, вивела середньосеместровий час на основні види діяльності: обов'язкові заняття – 36 годин на тиждень; обов'язкові

домашні роботи – 24; суспільна праця – 6; культурні заходи – 18; відпочинок – 6; побутові справи – 12; сон – 42 години.

Г.М. Бурденюк виділив основні напрямки досліджень щодо організації самостійної роботи студентів, що зробили певний вплив в галузі педагогіки. Перший напрямок передбачає ряд заходів організаційного та адміністративного характеру, що зводяться до впорядкування навчальних планів, створення графіків самостійної роботи, рівномірного розподілу навчального навантаження, вивчення бюджету часу студента, збільшення часу на самостійне опрацювання навчального матеріалу тощо. Другий напрямок характеризується прагненням авторів вирішити проблему організації та управління самостійною навчальною діяльністю шляхом розвитку у слухачів умінь самостійної розумової праці. Наступний напрямок передбачає створення ефективних видів дидактичного матеріалу для підтримки самостійної роботи, до яких відносяться: пам'ятки, картки, технічні засоби навчання, контроль за виконанням самостійної роботи тощо. Четвертий напрямок об'єднує авторів, які вивчали особливості психічних процесів студентів під час самостійної навчальної діяльності та організували навчання на основі виявлених закономірностей. Останній напрямок характеризується пошуками шляхів управління самостійною роботою з метою інтенсифікації навчального процесу. Практичним втіленням цих досліджень є роботи з програмованого навчання, що ставлять за мету управляти станом слухачів [2, с. 21].

Необхідно відзначити, що тривалий час самостійна навчальна діяльність студентів розглядалася дослідниками тільки з точки зору процесу навчання в середній школі. Тому більшість визначень, класифікацій та рекомендацій стосуються саме самостійної роботи учнів. Звісно, самостійна навчальна діяльність студентів має свою специфіку та відмінності. Проте, на нашу думку, більшість теоретичних та практичних

розробок стосовно організації самостійної роботи учнів можна використовувати у вищих навчальних закладах.

Висновки. Численні дослідження з проблеми організації самостійної навчальної діяльності свідчать про її актуальність. Однак, незважаючи на існуючі дослідження, слід зазначити, що робота ще продовжується, оскільки досі існують проблеми, що пов'язані з відсутністю диференціації самостійної роботи студентів, недостатністю матеріально-технічного забезпечення, необхідністю навчальної літератури, формалізмом у вимогах до самостійної навчальної діяльності студентів, складністю та обсягом завдань, поданих на самостійне опрацювання, відсутністю чітких методик з розвитку у студентів вмінь самостійної навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах / І.Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 3-4. – С. 157 – 162.
2. Бурденюк Г.М. Управление самостоятельной учебной деятельностью при обучении иностранным языкам / Г.М. Бурденюк. – Кишинев: “Штиинца”, 1988. – 136 с.
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод. пособие / А.А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология: [учебн. для вузов., изд. второе, доп., испр. и перераб.] / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2003. – 384 с.
5. Каткова Т. Формування навичок самостійної роботи як основа професійної підготовки сучасних спеціалістів / Т. Каткова // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 5-6. – С. 69 – 71.
6. Наумченко И.Л. Самообразование будущего учителя / И.Л. Наумченко. – Саранск. : Мордовское книжное издательство, 1974. – 262 с.

7. Романова Г.М. Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічних університетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04: “Теорія і методика професійної освіти ” / Г.М. Романова. – К., 2003.– 21 с.
8. Шайдур І.А. Організація самостійної роботи студентів педагогічних університетів на основі індивідуально орієнтованого підходу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04: “Теорія і методика професійної освіти” / І.А. Шайдур. – К, 2003. – 21 с.
9. Шимко І.М. Дидактичні умови організації самостійної навчальної роботи студентів вищих навчальних закладів: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / І.М. Шимко. – Кривий Ріг, 2003. – 181 с.

АНОТАЦІЯ

Шаров С.В. Організація самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів: стан і напрямки дослідження. У статті наведено результати анкетування студентів та висвітлено сучасний стан і напрямки дослідження стосовно організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладах. У ході статті з'ясовано, що ефективність самостійної навчальної діяльності студентів значною мірою залежить від її методично спланованої організації.

Ключові слова. *Навчальна діяльність, ефективність навчальної діяльності, майбутні вчителі.*

АННОТАЦИЯ

Шаров С.В. Организация самостоятельной учебной деятельности будущих учителей: состояние и направления исследования. В статье приведены результаты анкетирования студентов и освещено современное состояние и направления исследований по организации

самостоятельной учебной деятельности студентов высших учебных заведений. В ходе статье показано, что эффективность самостоятельной учебной деятельности студентов сильно зависит от ее методически спланированной организации.

Ключевые слова. *Учебная деятельность, эффективность учебной деятельности, будущие учителя.*

SUMMARY

Sharov S.V. Organization of independent educational activity of future teachers: state and directions of research. In the article the results of questionnaire of students are resulted and the modern state and directions of researches on organization of independent educational activity of students of higher educational establishments is lighted up. It is found out during the article that efficiency of independent educational activity of students strongly depends on its methodically planned organization.

Key words. *Educational activity, efficiency of educational activity, future teachers.*